

ГАБІТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ КОМУНІКАЦІЇ НАУКИ І СУСПІЛЬСТВА

АНОТАЦІЯ

Взаємовплив теорії комунікації та сучасних процесів онауковлення суспільного буття є новим аспектом філософської рефлексії. Габітуальний аспект теорії комунікації на рівні аналізу впливу регулятива істини та не менш вживаних регулятивів оновлення, виживання на життєвий світ громадянина як користувача набутками науки та філософії відображений у статті як рефлексія над направленістю діяльності, узгодженою із ідеалами сучасного суспільства. Роль філософії – відображення перспектив вживання регулятивів при постановці мети, тобто перспектива заміни розсудкової діяльності на діяльність Розуму, що нині ідеологізується на рівні визнання процесу онауковлення суспільства регулятивним процесом сьогодення.

Ключові слова: габітуальний, суспільство, комунікація.

АНОТАЦІЯ

Взаимовлияние теории коммуникации и современных процессов онаучивания общественного бытия является новым аспектом философской рефлексии. Габитуальный аспект теории коммуникации на уровне анализа влияния регулятива истины и не менее употребляемых регулятивов обновления и выживания на жизненный мир гражданина как пользователя достижениями науки и философии отражен в статье как рефлексия над направленностью деятельности, когерентной идеалам современного общества. Роль философии – отображение перспектив употребления регулятивов при постановке цели деятельности, то есть перспектива замены рассудочной деятельности на деятельность Разума, что сегодня идеологизируется на уровне признания процесса онаучивания общества регулятивным процессом современности.

Ключевые слова: габитуальный, общество, коммуникация.

SUMMARY

Interaction of the theory of communication and modern process of scientification of human society is a new aspect of philosophical reflection. Habitual aspect of the theory of communication by the level of analysis of influence of the regulative of truth and more implied regulatives on the life world of modern civil man as a user of results of science and philosophy is reflected in article as a reflection on the direction of activity, coherented with ideals of modern society. The role of philosophy is defined as a reflection on perspectives of using regulatives in standing of aim, the substitution of reason action for the Mind activity, what is the modern process of ideologisation of society, and we must recognize scientification as the regulative process.

Key words: habitual, society, communication.

Теорія комунікації нині стає парадигмою філософських досліджень. Цей факт зобов'язує науковців співставляти головні напрямки суспільного розвитку з її здобутками, вказуючи можливі наслідки взаємовпливу сучасної філософської думки та суспільних процесів. Взаємодія рефлексії над габітусом із принципами науковості, сформованими в ідеологію суспільного розвитку, є предметом даного наукового дослідження. Специфіка принципу науковості як підходу до суспільних проблем полягає, на наш погляд, у суміщенні здобутків теорії комунікації із суспільними процесами на рівні покладання мети. Такий підхід формує методологію аналізу суспільних процесів, а також містить евристичний потенціал філософських досліджень.

Ю.Хабермас трактує взаємодію системи цілераціональної дії та життєвого світу дихотомічно, що означає взаємовплив цих двох структур суспільства (1,с.23). Проблематизація впливу цієї дихотомії на світ науки полягає, за К.-О.Апелем, у проблематизації моральних засад світу науковця, що пристосований до його діяльності, підкорений загальному впливу регулятива істини (2, с.202). Розглядаючи істину як регулятив, можна виділити її значення для повсякденного життєвого світу і для науки. Повсякденно істина швидше зводиться до впливу досвіду і традицій на габітус, націлений на репродукування системи існування окремих індивідів, не несе в собі евристичного потенціалу. В науці ж істина має проблемний вплив на мету діяльності, є узагальненням мети співвід-

носно з- існуванням знань. Діяльність по продукуванню інформації, придатної для суспільства, та інформації, цінної для окремих галузей знань, є практичним аспектом істини, проявом її дії на інтерсуб'єктивному рівні.

Теоретичний аспект регулятиву істини відображається теорією пізнання та методологією науки. Тобто абстрактно істину можна сприймати як узагальнення мети діяльності науковця, інтерсуб'єктивно, або ж суб'єктивно, як мету, що фіксує різницю між габітусами пересічного громадянина та науковця. Проблема полягає у визначенні ідеалів та потреб на рівні різниці між науковою діяльністю та життєвим світом. Ідеал науки, що має вплив на життєвий світ науковця, вимагає абстрагування від повсякденного буття, підкореного, за І.Кантом, розсудку (тобто досить простого способу вирішення життєвих проблем) на користь Розуму, діяльність якого більш когерентна впливу регулятивів, в силу проблем, які повинен вирішувати науковець(3). Направленість діяльності науки на вдосконалення життєвого світу під впливом регулятива виживання можна назвати домінуючою в сучасному світі, узагальненням на рівні проблематизації існування людини. В той же час інший регулятив – оновлення – фіксує непридатність традицій до ринкового суспільства для доби онауковлення суспільства (4, с.75).

Пристосування життєвого світу до дії принципу науковості як організації існування несе в собі потенціал взаємодії ідеалів науки з суспільною практикою. Цей процес має свою специфіку – перетворення науковості в норми організації життєвого світу, а з другого боку – як джерело наукових проблем. З появою досвіду діяльності людина, внаслідок перших проявів рефлексії, приходять до думки, що досвід треба упорядкувати. З'являється перший регулятив в історії людства – традиція. Цей регулятив домінував у родовому суспільстві. З розвитком суспільного порядку людських відносин традиція та звичай знаходять своє відображення у нормах поведінки, що керують упорядкуванням діяльності більш пізнього, капіталістичного суспільства. Зростаючий потік знань від науки призводив до оцінки їх потенціалу капіталізмом, що, збільшує виробництво, удосконалює його засоби. Але наука тоді ще не стала виробничою силою. В цей період формуються засади регулятивного світу правил та інструкцій щодо користування вдосконаленими засобами праці, формулюють також санкції за порушення норм поведінки (5). Але мораль ще є родовою.

Виникнення технології виробництва і техніки як суспільного рівня розвитку призводить

до появи практичної сторони наукової діяльності, що в методології наукової діяльності знаходить своє відображення у двох течіях – екстерналізму та інтерналізму. Екстерналізм відображає суспільне використання науки, а інтерналізм – її внутрішній розвиток, що призводить до появи загальнонаукового регулятиву – картини світу, котрий бере початок з творчості І.Канта як космологічна регулятивна ідея. Кантіанці, зокрема, Г.Коген, наполягали на переважаючому значенні цієї регулятивної ідеї.(6).

Еволюція участі регулятивів у формуванні мети (як індивідуальної, так і суспільної) призводить до виникнення регулятивних принципів у філософській рефлексії над розвитком раціональності.

Головним з них є Юмівський принцип різниці між тим, що є, і тим, що має бути (7. с.510-511). Пізніше, в теорії комунікації. К.-О.Апель розмірковує над ним як над засадами формування та функціонування моралі (8.с.296-297). На нашу думку, екстраполяція цього принципу на теорію діяльності веде до рефлексії над формуванням перспектив діяльності, в тому числі і над теоретичним етапом покладання мети, призводить до методологічного рівня роздумів. В той час, коли суспільство починає освоювати наукові та технологічні здобутки, раціональність зростає до рефлексії над традиціями, з'являється потреба в їх оновленні. Регулятив оновлення, за Ю.Хабермасом, є характеристикою тих часів розвитку людства, коли наука і техніка переймають роль ідеології (9,с.73). В той же час у Віндельбандта знаходимо формулювання «регулятивність науки»(10,с.101). Можна зробити висновок, що регулятиви еволюціонують з упорядкування досвіду на рівні традицій до упорядкування на рівні регулятивності процесу онауковлення суспільства. Закріпленому ідеологічно. У К.-О.Апеля знаходимо ще один регулятив – виживання, що є наслідком роздумів над наслідками людської діяльності («макронаслідки») (11.с.265). Раціональна вимога когерентності регулятивів оновлення та виживання веде до мети екологізації людської діяльності. В той же час поява більш загальних регулятивів демонструє еволюцію раціональності на рівні планів-пропозицій суспільної діяльності. Тобто, методологічно має місце процес вдосконалення теоретичного етапу формування мети на основі регулятивності не тільки окремих норм та принципів, але і суспільно значимих процесів (онауковлення діяльності).

Регулятивна ідея розуму, покладена І.Кантом в основу його вчення про Розум і Глудз, розробляється Х.Ленком як вимір існу-

вання регулятивів – значення, що формується існуванням, - стосовно таких вічних ідей, як ідея Людства, ідея суспільства, ідея самоповаги та ін.(12.с.94) Вимір існування включає змістовність, конкретність для історичного етапу розвитку людства, а також потрібність. Потрібність – це узгодженість людської практики на рівні ситуації з метою, як її вбачає людський розум. Регулятивні ідеї співвідносяться з метою як інтенція, направленість діяльності. В цьому зв'язку треба вказати на феномен «спілкування без узагальнення». Це спілкування на рівні повсякденного габітусу. Коли ж мова йде про формування освіченого габітусу, міняється його інтенція – з повсякденності на знання, існування якого підкорене регулятивну істини., а в наш час ще й узгоджене з регулятивом виживання. Тобто проблеми повсякденного габітусу можна спів ставити з проблемами наукового, що пов'язано з протилежними інтенціями. Повсякденний габітус є габітусом користувача людиною матеріальних благ, в той час як габітус науковця співвіднесений з регулятивною ідеєю істини, котра вносить інакший зміст в дії людини, робить науку духовною складовою габітусу. Що ж до філософії, то вона на рівні екстенсивного розвитку повинна сприйняти закономірності розвитку наукового пізнання, розробити критерії науковості стосовно користування знаннями, що накладає відбиток на інтенсивний розвиток самої філософії. Проблема критеріїв науковості користування знаннями не розроблена, включаючи і питання передбачення зміни критеріїв потрібності знань з повсякденного користування на креативне, передбачене освіченим габітусом. Тобто розробка проблеми ставлення до знань, вивчення можливостей використання, його ефективності, сама проблема зміни статусу користувача знаннями є проблемою комунікативною, бо включає комунікацію повсякденного та наукового габітусів. Проблематична така комунікація завдяки різниці в інтенціях цих двох габітусів. Постановка проблеми про комунікацію габітусів прояснює роль проблеми регулятивів в сучасній філософії – значення інтенції універсальності, що в комунікативному модусі є властивістю рефлексії над габітусом, її регулятивним принципом(13.с.215). Інтенція універсальності повинна бути зрозуміла габітуально, тобто зразки розуміння, вироблені наукою, і регулятивні для наукового співтовариства, засвоюються суспільством з інтенцією суспільного користування знаннями в добу ідеологічності науки, що призводить до формування потреби у науковому габітусі. Одночасно це перекладається на мову філософії як проблема суспільного існування істини, буття

регулятивної ідеї, узгоджене з домінуючим регулятивом виживання.

Регулятив виживання накладає відбиток на стиль життя сучасної людини. Існування людства в наш час пов'язане з ризиком:»Зростає напруга між раціонально орієнтованим світорозумінням і все частіше виникаючим падінням різноманітних форм суспільної свідомості у «ірраціональну стихію насилля та містицизму.» На основі ризику людина узгоджує свій розум. Потреби з конкретною ситуацією, з реальною дійсністю.»(14,с.61). Теорії ризику, котрі виникають внаслідок рефлексії над діями, є теоретичним підґрунтям наукового підходу до цього феномену сучасності, що, завдяки своїй глобальній масштабності набуває регулятивного значення. На прикладі ризику видно загальний вплив регулятивів на системи цілераціональної дії – значимість характерної риси діяльності, взята відносно глобальності, масштабності процесу призводить до визнання специфічної характеристики регулятивом. Умови нерівноважності, хаотичності, не лінійності призводять до домінуючої ролі ризику в діях людини, до необхідності правильного вибору з альтернатив. Це стосується як наукової діяльності, так і повсякденного користування її здобутками. Взаємозв'язок потреби у виживанні з регулятивом ризику в наш час є невід'ємною складовою наукового передбачення.

Таке розуміння направленості діяльності потребує організації роздумів над планами-пропозиціями щодо успішності діяльності, а також, враховуючи набутки теорії комунікації, ще і до порозуміння учасників процесу оновлення суспільства на основі його онауковлення.Цей процес змінює значення екстерналізму в науці, роблячи його принципом наукової діяльності, змінюючи критерії раціональності з теоретичних на практичні.

Існування Кантівських регулятивних ідей екстраполюється теорією комунікації на середовище їх існування, на рівні втілення постулату Ідеальної Комунікативної спільноти у Реальну комунікативну спільноту, що робить можливою критику не тільки в Ідеальній Комунікативній спільноті, яка сприймається як можливість само ідентифікації та самореалізації на основі критики, але і в Реальній Комунікативній спільноті, котра демонструє можливість конструктивної критики, взаємовпливу суб'єкта та Ідеальної Комунікативної спільноти(див.2). Цей процес являє собою співвідношення суб'єктивних (Реальна комунікативна спільнота) та інтерсуб'єктивних (Ідеальна комунікативна спільнота) моментів критики. Реалізація Ідеальної комунікативної спільноти як критика

в Реальній комунікативній спільноті є проявом співвідношення суб'єкта із співтовариством на рівні подолання позиції спостерігача, комунікація з котрим не є плідною, і, відповідно, не цікава та не ефективна.

Ефективність комунікації між наукою та суспільством в силу ідеологічних рамок суспільства інформації полягає у освоєнні наукових методів вирішення суспільних проблем, котре у філософії формулюється як регулятивність науки, або ж ідеологія науки та техніки (Ю.Хабермас). Інтенсифікація ролі науки в суспільстві призводить до регулятивності її функцій, що, в свою чергу детермінує переважаючу роль екстерналізму над інтерналізмом. В той же час інтерналізм створює інформативну основу втілення в практику. Проблематизація регулятивності науки полягає в тому, що не вся наукова інформація може бути перероблена з екстерналістською направленістю, а також в тому. Що фундаментальні наукові проблеми не цікавлять пересічного громадянина. Не знаходять місця в його життєвому світі, що лишає його в ролі спостерігача за розвитком науки.

Для рефлексії над значенням регулятивів необхідно методологічно зафіксувати їх роль у практичному втіленні теоретичної мети. Вона полягає у конкретизації направленості діяльності. Такий регулятив, як істина, фіксує направленість наукової діяльності, щодо якої придатний термін Г.С.Батіщева «адресованість істини». На основі розрізнення категорій адресатів істини ми виділяємо два габітуси – науковий та повсякденний, що є фіксацією відносно регулятивності істини закономірностей існування наукових знань.

Отже, знання існують як у науці, так і в суспільному вимірі. Актуалізація останнього містить в собі ідеологічний потенціал втілення наукових здобутків, рефлексію над наслідками суспільного за масштабом втілення науки в практику. Тому, говорячи про ідеологічність науки та технології, ми повинні зафіксувати основні риси цього процесу – формування освіченого габітусу, систем цілераціональної дії (Ю.Хабермас), адаптацію суспільства до принципів наукової діяльності, оцінки на рівні практичної значимості праці науковців. Придатність наукових здобутків визначається потребами суспільства, зайнятого своїм виживанням, вирішенням глобальних проблем. Головною тезою, що впливає ідеологічного статусу сучасної науки, є наукова обґрунтованість вирішення практичних проблем. Методологічно цей процес фіксується як взаємодія регулятивів виживання та онауковлення (регулятивності науки). Історично він бере початок з постановки питання про оновлення суспільства, котре є гаслом ринкової економіки.

Рефлексія над раціоналізацією діяльності веде до переосмислення значення науковості для вирішення суспільних проблем. Тобто, кантівські регулятивні Ідеї Розуму трактуються як напрямки діяльності щодо взаємодії Глузду та Розуму, що в наш час проблематизується як можливість порозуміння між наукою та суспільством. Дія, направлена на успіх, організується системно, і взаємодія систем цілераціональної дії вимагає когерентності постановки мети діяльності порозумінню між різними проявами діяльності систем. Когерентність ця проблематична в силу принципу конкуренції в капіталістичному суспільстві, але організація діяльності систем вимагає рефлексії над її значенням на інтерсуб'єктивному рівні. Так виникають принципи системної організації діяльності..

Ускладнення регулятивних процесів раціональності від традицій в родовому суспільстві до процесів онауковлення суспільства при капіталізмі (соціалізмі) з усіма виникаючими наслідками характеризує загальну динаміку процесу покладання мети Людиною як процес ускладнення керування суспільством. Потреба в оновленні традицій, виявлення їх несумісності з освіченим габітусом невідрефлектована філософією, хоча доцільність такого підходу до філософських основ габітусу очевидна.

У добу перетворення науки та техніки в ідеологію габітус також потерпає від необхідності змін з габітусом пересічного громадянина (традиційний габітус) на онауковлений, освічений. Вимога освіченого габітусу у добу виконання наукою ідеологічних функцій, висунута Ю.Хабермасом, містить в собі потенціал експлікації принципів наукової діяльності. Доба онауковлення, розпочата в ХХст. революційним характером розвитку науки та техніки, визначає риси сучасного габітусу як такого, що містить ставлення до науковості як до регулятива. Це вимагає заміни раціональності традиційних суспільств на наукову, тобто враховується підкореність суспільних процесів регулятивну істини, характерному для науки в якості домінуючого. Такого, що визначає головну мету діяльності. Звичайно, трансформація регулятивності істини в потребу пересічного громадянина проблематична, але має місце користування останнім правилами та інструкціями, а також користування нормами. Ускладнення регулятивних процесів в суспільстві до регулятивності науки несе в собі потенціал відмови від традиційного габітусу на користь освіченого, відкотрого залежить якість праці.

За умов ідеологізації наукових процесів ставлення до міждисциплінарності в суспільстві ототожнюється з регулятивом науковості, без розрізнення впливу конкретної науки на

розвиток та оновлення умов існування людства.

Зміна місця праці людини з великого підприємства на систему ціле раціональної дії вимагає адаптації пересічного громадянина до умов, висунутих в зв'язку зі специфікою систем. Відчуття себе «коліщатком машини» міняється на елемент системи, що накладає відбиток на життєвий світ, адаптуючи його до норм праці, виникаючих у системах цілераціональної дії. Комунікативність елементів на основі специфічних процесів у цілераціональних системах узгоджується з покладанням мети з урахуванням свого значення для ефективності системи. Комунікативні норми пов'язані з ефективністю системи таким чином, що удосконалюють її діяльність, тобто зачіпають раціональні основи системи. Нині праця у системах цілераціональної дії пов'язує комунікативні процеси не тільки на пересічному рівні, але і з самим процесом праці - створюються нові засоби праці, котрі удосконалюють саме поняття раціональності до комунікативного, що отримує новий етап розвитку завдяки вдосконаленню умов праці до системного рівня, забезпечує новий тип зв'язків у процесі діяльності. Рефлексія над системністю як принципом пов'язана зі зміною статусу регулятивів з нормативного на комунікативний, одночасно забезпечуючи розвиток комунікативних можливостей розуму завдяки своєму потенціалові розвитку. Комунікація систем цілераціональної дії між собою невід-рефлектована філософією, тобто немає чіткого уявлення про майбутнє систем цілераціональної дії. В подоланні цієї ситуації автор вбачає завдання філософії, реалізацію її функції наукового передбачення суспільних процесів – співставляючи комунікативні процеси в різних типах суспільств, визначити тип комунікації майбутнього, детермінованого можливістю розвитку систем цілераціональної дії.

Узагальнюючи значення суспільної ролі філософії у добу онауковлення суспільства треба вказати на можливість передбачення суспільних змін в зв'язку зі статусом комунікації відносно революційних процесів у науці, зміну парадигм наукових здобутків.

Філософська рефлексія над нормативними процесами вимагає співставлення нормального розвитку науки з притаманною їй нормативністю зі зміною статусу норм, пов'язаного з парадигмою комунікації, аж до узагальнення революційних процесів нормативності (з рефлексією над несумірністю парадигм), з динамікою парадигмальності у добу онауковлення. Встановлення філософією статусу існування несумірних процесів є основою рефлексії над проблемою когерентності діяльності, узгодженості мети суспільства зі специфікою систем цілераціональної дії, складаючих його основу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ю.Хабермас.Теорія комунікативної дії. Другий проміжний розгляд: Система і життєвий світ.-с.23. Черкаси, РАТІО,2002.
2. Апель К.-О.,Трансформация философии. М.,Логос,2001,-340с.
3. Кант и кантианство.Критические очерки одной философской традиции.М.,Наука.1978.
4. Кант І. Критика чистого розуму.К.. Юніверс,2000.-504с.
5. Юм Давид. Соч. В 2-х т. т.1 М..Мысль,1996.-733с.
6. Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология». М.. Праксис, 2007.-203с.
7. Батищев Г.С. Особенности культуры глубинного общения. –Диалектика общения.М.,ИФ АН СССР,1987.
8. Ленк Х. Размышления о современной технике.М.,Аспект Пресс, 1996.
9. Лукьянов Г.И. Концептуальное обоснование риска в контексте социальной реальности. – Философия и культура, №11 (47), ноябрь 2011.
10. Виндельбандт В. Избранное;дух и история.М.. Юристъ,1995 – 687с.
11. Огурцов А.П. От нормативного Разума к коммуникативной рациональности. – Этнос науки.М.,Академия. 2008,-532с.
12. Гутнер Г.Б. Ответственность субъекта коммуникативного действия М.,2008, - 298с.
13. Ракитова А.И. Регулятивный мир: знание и общество, основанное на знаниях. Вопросы философии,2005, №5, с.86-89.